

דתישכונע

פרשת בחקתי, תשע"ח, מספר 1268

כל חרם אשר יחרם

אלכסנדר קליין

1) לפי המכילתא והתוספתא, אין כאן כל נדר - בניגוד למה שמשמע מההקשר - אלא הוראה שלא לקבל פדיון ממי שחויב מיתה על ידי בית-הדין:

שלשה חרמים הן: "כל חרם אשר יחרם איש לה" - אלו חרמי כהנים. "כל חרם קדש קדשים הוא לה" - אלו חרמי גבוה. "כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה" - אלו חייבי מיתות בית דין.³

וכן: "חייבי מיתות בית דין אין להן פדיון, שנאמר "כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת".⁴

2) לפי הבבלי, אכן מדובר בהקשר של נדר, אך בדין מיוחד מאוד: במי שהתחייב לתרום להקדש את ערכו של אדם שעתיד למות מיתת בית-דין: "מנין ליוצא להיהרג, ואמר אחד ערכו עלי, מנין שלא אמר כלום? שנאמר: 'כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה'".⁵

הפירוש השני אומץ על ידי רש"י בפירושו לתורה. לעומתו, פרשני הפשט העדיפו את הפירוש הראשון. כך הרשב"ם: "אדם שיתחייב מיתת בית דין אין לו פדיון". וכן החזקוני, שמשתדל להסביר מדוע התורה משתמשת במונח העמום "חרם": "לפי שבית הדין היו ממיתים בכמה ענייני מיתה נאמר 'כל חרם', כלומר באיזו מכל הארבע מיתות שיחרימו בית דין בה את האדם". הרש"ר הירש מבהיר⁶ כי מסר התורה הוא, שהטלת גזר דין מוות איננה החלטה שרירותית של אינסטנציה אנושית, אלא הוראה טרנסצנדנטית מן השמיים:

כי לא השופט הוא שגזר דין מוות, על-פי חוק הנובע משיקולי תועלת אנושית, אלא המשפט הא-לוהי הוא שהטיל את "חרם המוות" על הפושע, על פי דינים הקבועים בחוק; והשופט הוא פה למשפט הא-לוהי הזה. כשם שיש רק אמת אחת, ואין להתפשר עמה ואין למצוא לה תחליף, כך אין להתפשר עם המשפט ואין לבקש לו תחליף.

³ תוספתא ערכין (צוקרמאנדל) ד לד.

⁴ מכילתא דרבי ישמעאל משפטים י.

⁵ בבלי כתובות לו ע"ב.

⁶ בפירושו לפסוקנו (בתרגום הרב מרדכי ברויאר, מהדורה שנייה, ירושלים תשמ"ט-תש"ן).

בסוף פרשתנו מופיע פסוק אניגמטי: "כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת" (וי' כז:כט). מה משמעותו? כדי להגיע להבנה ראויה, יש להתייחס להקשרו. כך כתוב:

אך כל חרם אשר יחרם איש לה' מכל אשר לו מאדם ובהמה ומשדה וחקתו לא ימכר ולא יגאל כל חרם קדש קדשים הוא לה'. כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת. וכל מעשר הארץ מזרע הארץ מפרי העץ לה' הוא קדש לה' (וי' כז:כח-ל).

על פי ההקשר, התורה באה להורות שהנכסים שהוקדשו לה' או ששייכים לה' אינם בני פדויה. הפסוק הראשון בא ללמד שהמחרים את רכושו חייב למסור אותו לכוהן. הפסוק השלישי מדבר על מעשר שני, ובא להורות שהוא בעצם שייך לה', ולאור הנאמר בספר דברים (יד:כב-כג) פירשו חז"ל, שמעשר זה נאכל על ידי הבעלים בירושלים: האדם הישראלי האוכל אותו נהנה מ-"שולחן גבוה". כלומר, שכביכול האדם מוזמן על ידי הקב"ה לאכול ממה שבעצם שייך לה'. אבל קשה להבין את הפסוק השני: משמעותו המילולית היא לכאורה, שאם מחרמים אדם, אין לו פדיון, וחייבים להמית אותו. וולטר,¹ בהשתלחו כנגד הדת היהודית, הבין את הפסוק באופן זה, וביקש להוכיח ממנו שהעברים הקדמונים נהגו להקריב קורבנות אדם, כפי שעשה יפתח עם בתו, וכפי שרצה שאול לעשות עם בנו היונתן.² האומנם זו משמעות הפסוק?

לפי חז"ל, הנושא המדובר אחר לחלוטין. יש בדברי חז"ל שני הסברים שונים:

* ד"ר אלכסנדר קליין מרצה לסטטיסטיקה במרכז האקדמי לב ובמחלקה להיסטוריה כללית באוניברסיטת בר-אילן.

¹ וולטר (Voltaire) הוא שם העט של פרנסואה-מארי ארוואה (François-Marie Arouet) (1694-1778) פילוסוף וסופר צרפתי, אחד מאנשי הרוח הבולטים של עידן האורות. כתביו הציניים, הסאטיריים והפילוסופיים הציגו את סלידתו מהנצרות, מחוסר הסובלנות ומהרודנות.

² Voltaire, Dictionnaire Philosophique, article "Jephté".

לשלול את הפירוש - האווילי לדעתו - הטוען ש"כל אחד מישראל יהיה רשאי להחרים בניו ובני ביתו".

ברם, הוראה זו אינה מופיעה בשום קודקס בת-תנ"כי, חוץ מזכות המלך להמית את מי שמורד בו. עובדה היא שהן חז"ל, הן מוני המצוות והן הפרשנות המסורתית אינם מהססים להתרחק מפשוטו של מקרא, כאשר יש להם דעה מגובשת במה שהם מבינים כרוח התורה. בדיון על הפסוקים המורים לכאורה שהקב"ה הוא "גשמי", הרמב"ם מעיר כי "אין שערי הפירוש... נעולים בפנינו",⁸ והוא אינו מהסס לפרש בצורה אלגורית את הפסוקים שמלמדים לכאורה, שיש לקב"ה תכונות אנושיות ממש. הפרשנים האחרים, כולל פרשנות חז"ל, נהגו באופן דומה, ברצונם להתאים את הוראת הפסוק למסרים המשתמעים מהתורה בכללה. בעיניהם, עדיף להתרחק מהבנה מילולית של המקרא כדי לשמר את העקרונות התורניים, השוללים מכול וכול את הנהגים הפגניים האכזריים שהונהגו בעולם העתיק. כך שד"ל מסכם את העניין:

שיהיה מותר לאחד מן העם להחרים בניו ובני ביתו, זה מתנגד לדרכי תורת משה, כי הנה ראינו בכמה מקומות התורה צווחת על תועבות הגויים הזובחים את בניהם... ברוך שהבדילנו מן התועים ונתן לנו את תורתו תורת אמת, דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

 [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

⁸ מורה הנבוכים ב, כה (בתרגום מ' שוורץ). הדברים נאמרו בדיון על סוגיית קדמות העולם. הרמב"ם אומר כי אין מניעה לפרש את הפסוקים באופן שיתיישבו עם התפיסה שהעולם קדמון.

הרב הירש מציין שעיקרון זה מוזכר מספר פעמים בתורה:

הלכה זו שנויה בתורה במקומות רבים, כגון: "ולא תקחו כפר לנפש רצח" (במ' לה:לא), "ולא תקחו כפר לנפש אל עיר מקלטו" (שם: לב) ועוד, כדי לכלול בה את כל המקרים והעניינים השונים זה מזה באופיים המשפטי. כאן היא מגיעה לידי סיכום מושלם, על-ידי כלליות הכינוי של גזר דין מוות: "כל חרם".

ומה הקשר להלכות נדרים השנויות בפרשה הזאת? בהקשר עם הדינים הקודמים יש לבאר כך את הפסוק שלנו: אפשר לשנות את דינו של חפץ - כגון הקדש - שנקבע על פי רצונו החופשי של האדם; אך אין לשנות את גזר דינו של שופט, שהרי אין זה אלא דין א-לוהי הבא לידי ביטוי במאמר פי האדם.

הרמב"ן מבאר את הפסוק בצורה קרובה יותר לפשוטו של מקרא. לפי הרמב"ן, פסוק זה הוא הבסיס הנורמטיבי למעשים המסופרים בתנ"ך, ובהם נגזר דין מוות מקיף על אוכלוסיות שלמות: "כגון הנלחמים על אויביהם ונודדים נדר 'אם נתן תתן את העם הזה בידים ויהרמתי את עריהם' (במ' כא:ב), ימותו כל האדם הנמצא בהם". קרה שדין זה חל אף על אוכלוסייה ישראלית, למשל במקרה של העיר יבש גלעד, שתושביה סירבו להשתתף במלחמה נגד שבט בנימין במעשה פילגש בגבעה. כך מסופר שם: "וישלחו שם העדה שנים עשר אָלף איש מבני החיל ויצו אותם לאמר לכו והקיתם את יושבי יבש גלעד לפי חרב" (שופ' כא:י). דוגמה אחרת - בהסתמכו על הוראה זו של התורה, שאול גזר את דינו של יהונתן בנו, שעבר על שבועתו שלא לטעום כלום עד גמר הקרב נגד הפלישתים, כפי שנאמר: "פה יעשה א-להים וכה יוסף כי מות תמות יונתן" (שמו"א יד:מד). אם כן, יש לשאול מדוע חנן אותו, הרי הפסוק מורה שלא ייתכן שום פדיון? על שאלה זו עונה הרמב"ן כדלהלן:

כלפי מה שאמרה בו תורה "לא יפדה מות יומת", אמר שם "ויפדו העם את יונתן ולא מת" (שמו"א יד:מה), כי בעבור שאירע נס על ידו ידעו כי בשוגג עשה. וזה טעם "אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישראל" (שם), וכן תרגם יונתן בן עוזיאל: "ארי קדם ה' גלי דבשלו עבד יומא דין ופרק עמא ית יונתן".

שמואל דוד לוצאטו⁷ מאמץ את פירושו של הרמב"ן, אלא שהוא מדגיש שזכות זו שמורה "לכללות האומה או למנהיגיה לגזור ולומר בהוראת שעה אף אם לא יהיה הדין כך". שד"ל מתכוון בקביעה זו

⁷ בפירושו על אתר.